

Sumit Paul-Choudhury

THE BRIGHT SIDE

Vertaald door Henny Corver en Pon Ruiter

Alfabet Uitgevers

2025

Inleiding

Een pleidooi voor optimisme

Wie noemt zich nou een optimist?

Ik werd een optimist op de avond dat mijn vrouw overleed.

Mijn omgeving reageerde verschillend op haar diagnose, agressieve, snel uitgezaaide eierstokkanker, ontdekt na de miskraam die een eind had gemaakt aan onze eerste en enige zwangerschap. Sommige kennissen gingen ervan uit dat de tijd die haar restte heftig en kort zou zijn; die mensen lieten meestal niets meer van zich horen of bleven weg. Maar het merendeel zei dat het vast wel goed zou komen – soms uit bijgeloof, soms om ons gerust te stellen, maar meestal omdat ze niet wisten wat ze anders moesten zeggen.

Kathryn zelf was heel pertinent: haar omgeving – familie, vriendinnen, collega's en artsen – mocht alleen maar hoop uitstralen. Dat gold natuurlijk allereerst voor mij; maar ik wist niet goed hoe ik aan haar wens tegemoet moest komen. Aan de ene kant was ik van nature iemand die alles van de zonnige kant bekeek, en ergens geloofde ik ook echt dat het allemaal goed zou komen. Aan de andere kant was ik een empirisch ingestelde realist. De uitslagen van de onderzoeken en de wetenschappelijke literatuur doordrongen me ervan dat Kathryns levensverwachting vrijwel zeker hooguit een jaar of twee was. Maar omdat zij de terminale patiënt was en niet ik, besloot ik dat ik mijn mening voor me moest houden en er voor haar moest zijn zoals zij het wilde, en met de moed der wanhoop moest blijven hopen op een wonder.

Dat wonder bleef uit. De kanker sloopte Kathryn in nog geen jaar tijd; ze stierf een onwaardige dood waar ze niet naartoe had kunnen leven.

Toen ik daarna mijn leven weer probeerde op te pakken, kreeg ik van alle kanten het advies: 'Niet te ver vooruitkijken, één dag tegelijk.' Geen plannen voor de lange termijn, geen radicale ommezwaaien. Dat vond ik onbevredigend. Natuurlijk waren er beslissingen die ik beter niet kon nemen zolang ik nog diep in de rouw was, maar eigenlijk was ik er klaar mee om mijn leven nog langer in de pauzestand te laten staan. Wat hielp was dat Kathryn me klip en klaar te kennen had gegeven dat ik niet het bijltje erbij neer moest gooien als zij er niet meer was – ik moest door, vooruitkijken, hoe moeilijk dat ook was.

Wij mensen zijn vrijwel altijd geneigd de weg van de minste weerstand te kiezen. Dat gold zeker voor mij: mijn woon- en werksituatie beviel me niet echt, maar ach, ik zat er goed. Maar na Kathryn's overlijden voelde thuis niet meer als thuis en mijn toekomst niet meer als mijn toekomst. Ik raad niemand een rouwproces aan als een manier om je leven te resetten, maar het bood me wel de gelegenheid en de motivatie om mijn leven kritisch onder de loep te nemen. Het dwong me om alle mogelijke manieren om mijn bestaan weer op te bouwen de revue te laten passeren. Ik had immers nog mogelijkheden die ik kon verkennen.

Ik probeerde uiteenlopende bestaansvormen uit: de kluizenaar in een hutje op de hei, het uitgaanstype, de rusteloze nomade. Ik, een uitgesproken stadsmens, ondernam opeens lange wandeltochten door de ruige natuur. Er was geen reden meer om thuis te blijven, dus liep ik, op zoek naar afleiding – meestal tevergeefs – overdag de galleries en 's avonds de theaters af. Ik reisde altijd al veel, maar nu werkte ik in een razend tempo mijn bucketlist af. En ik begon een blog, twee zelfs, een voor intimi en een voor

de buitenwereld, om mezelf weer de toekomst in te schrijven: rouwoverpeinzingen, scenario's, beginnetjes.

Na een paar maanden vroeg een vriend me goedbedoelend of ik nog medicatie gebruikte. Die gedachte was nooit bij me opgekomen. Therapie idem: ik werd zachtjes die kant op geduwd, maar duwde het even zachtjes weer van me af. Ik vond een lotgenotengroep van jonge weduwnaars, maar ik ben van huis uit het type dat, zoals Groucho Marx zei, 'er niet over peinst om lid te worden van een club die mij zou toelaten'. Veel mensen in mijn positie gedenken verjaardagen, jubilea en feestdagen; na het eerste jaar nam ik het moeilijke besluit om daarmee te stoppen. Ik wilde mijn verdere leven niet laten bepalen door een achterhaalde verjaardagskalender.

Geleidelijk begon ik te beseffen dat mijn benadering niet helemaal doorsnee was. Was dit wat ze met ontkenning bedoelen? Of was ik gewoon een emotionele hork? Voor mijn gevoel was dat geen van beide waar: tijdens mijn rouwproces was ik allesbehalve monter of normaal. Ik had er alleen nooit, zelfs op de somberste momenten, aan getwijfeld dat er betere tijden in het verschiep lagen – mits ik daar zelf naar toewerkte. Uiteindelijk viel het muntje: ik had ervoor gekozen een optimist te zijn.

Daar keek ik zelf van op. Als wetenschappelijk onderzoeker en journalist ging ik door voor een gestaald kritisch denker, voor wie harde bewijzen en rationele argumenten heilig waren. Hoewel ik wist, en ook te horen had gekregen, dat ik geneigd was het beste van het leven te verwachten, had ik altijd aangenomen dat dat kwam doordat tot voor kort alles me inderdaad had meegezeten. Dat ik dat ook na een jaar rouw nog áltijd verwachtte, voelde alsof ik me had overgegeven aan irrationeel denken: mijn geloof kreeg de overhand boven mijn nuchtere verstand.

Tot dan toe dacht ik altijd dat optimisme niet meer dan een geloof was, en dat het fundamenteel raar en mogelijk zelfs onver-

antwoordelijk was om er gewicht aan te hechten. Jezelf een optimist noemen was zoiets als toegeven dat je liever niet al te diep over de toekomst en haar uitdagingen nadacht. Maar wat was het alternatief? De standaard rechtvaardiging van pessimisme is dat je dan tenminste nooit teleurgesteld wordt, en met een beetje geluk soms aangenaam wordt verrast. Dat leek me een nodeloos afwerend, bijna laf standpunt. En jezelf een 'realist' noemen had iets van langs de zijlijn toekijken, een cynisch excuus om niet te bedenken dat het er straks misschien beter uit zou kunnen zien.

Ik zag niet hoe je met het ene dan wel het andere wereldbeeld vooruitkwam in het leven. Waarom zou je überhaupt nog je bed uit komen?

Naarmate ik er langer en dieper over nadacht, leek optimisme me de enige houding waar een mens iets aan had. Meer van het leven verwachten zette je er tenminste toe aan om meer uit het leven te hálen, althans, zo kwam het me voor. Maar als ik dan een optimist ging worden – en blijkbaar had ik weinig keus – wilde ik een soort optimisme bedrijven dat ik kon verdedigen vanuit meer dan zoiets vaags als een geloof. Ik wilde op zo'n manier een optimist zijn dat de wereld er daadwerkelijk op vooruitging, in plaats van ervan uit te gaan dat dat vanzelf wel zou gebeuren.

En dus begon ik me te verdiepen in de vraag hoe zo'n pragmatische, beredeneerde versie van optimisme eruit zou kunnen zien. Wat ik heb ontdekt, is dat optimisme anders dan ik eerst dacht niet per se voortkomt uit naïviteit. Het is geen extraatje dat we ons alleen kunnen permitteren als het ons voor de wind gaat. Het is een hulpmiddel waar we uit kunnen putten als het tegenzit – en dan kan het letterlijk onze redding zijn.

EZELS EN LEEUWEN

‘Met een wee gevoel in onze maag voelden we hoe het dek onder onze voeten begon te splijten,’ stond te lezen in het relaas van Ernest Shackleton. ‘De zware planken bolden op en knapten met een geknal als we met zware artillerie beschoten werden.’ Na bijna negen maanden bij Antarctica in het ijs te hebben vastgezet, moest de *Endurance*, het vlaggenschip van Shackletons Zuidpoolexpeditie, zich ten slotte gewonnen geven. En zo gaf de befaamde Iers-Engelse ontdekkingsreiziger op 27 oktober 1915 zijn bemanning bevel van boord te gaan, waarna ze op misschien wel de onherbergzaamste plek op aarde overgeleverd waren aan de elementen.

Shackletons ‘Imperial Trans-Antarctic Expedition’ was ruim een jaar eerder vertrokken. Het doel: het ijzige zuidelijke continent voor het eerst van zee tot zee oversteken. Daarvoor moesten ze eerst de afgelegen Weddellzee doorvaren, een tocht die Shackletons navigatievermogen danig op de proef stelde. Het schip vorderde maar langzaam door het dikke pakijns en liep in januari 1915 geheel vast, zodat Shackleton en zijn bemanning gedwongen waren de bittere kou en permanente duisternis van de Zuidpoolwinter uit te zitten, in omstandigheden die ook nu nog het uiterste van een mens zouden vergen.

Na het zinken van de *Endurance* moesten de Zuidpoolreizigers zich behelpen met de gereedschappen en proviand die ze in de drie reddingsloepen hadden weten te stouwen. Voor het overige moesten ze zich verlaten op hun vernuft en het karige voedsel dat op het ijs te vinden zou zijn. (Op een gegeven moment schoten ze een agressieve zeeluipaard; de nog niet verteerde vis in zijn maag vormde een welkom ‘vers’ maal.) Communicatie met de bewoonde wereld was onmogelijk, en ze hoefden er ook niet op te rekenen dat iemand hen zou komen redden. Toch

wist Shackleton tien maanden later zijn voltallige bemanning in veiligheid te brengen.¹

Hoe hadden Shackleton en zijn bemanning het in zulke onmogelijke omstandigheden volgehouden? Door praktische oplossingen te bedenken: ze bivakkeerden ruim vijf maanden op het ijs en zetten toen in de reddingsloepen koers naar Elephanteiland, dat weliswaar vaste grond onder de voeten bood maar verder weinig opleverde. Vandaar voer Shackleton met één sloep en een ploegje van vijf man in twee weken tijd door woeste zeeën naar South Georgia, een tocht van dertienhonderd kilometer. Op 20 mei 1916 bereikte hij uiteindelijk een walvisstation aan de noordkust, waar hij prompt een schip te leen vroeg om zijn gestrande bemanning op te halen. Zijn reddingspoging werd echter gestuit door ondoordringbaar ijs, en twee volgende pogingen liepen eveneens spaak. Pas in augustus wist hij uiteindelijk de tweeëntwintig achtergebleven bemanningsleden van Elephanteiland te halen.

Achter Shackletons praktische instelling ging een ijzeren doorzettingsvermogen schuil. Zoals in talloze teksten over leiderschap wordt aangehaald, zou dit onwaarschijnlijke huzarenstukje nooit geslaagd zijn zonder de grote eensgezindheid en doelgerichtheid van Shackleton en zijn bemanning: menige eerdere expeditie was tot een gruwelijk einde gekomen doordat de teamleden het met elkaar aan de stok kregen zodra zich de eerste problemen voordeden. Alles wat Shackleton bereikte, bereikte hij met en dankzij de mensen die hij had meegenomen: zeventwintig mannen, geselecteerd uit meer dan vijfduizend aanmeldingen. Welke eigenschappen zocht hij in zijn team?

Het standaardverhaal is dat hij een stel avonturiers had gerekruteerd via een advertentie in *The Times* met de tekst: 'Mannen gezocht voor riskante reis. Lage beloning, bittere kou, lange dagen in totale duisternis. Veilige terugkeer twijfelachtig. Eer en erkenning bij welslagen.' Maar er is geen enkel bewijs dat zo'n

advertentie ooit is verschenen. Bovendien was Shackleton niet op zoek naar stoere kerels. Zijn criteria – van uiterlijk voorkomen tot gevoel voor humor – doen enigszins wereldvreemd aan, maar: ‘De eigenschap waarnaar ik vooral op zoek ben is optimisme: met name optimisme bij tegenspoed, wanneer alles verloren lijkt. Optimisme is ware morele moed.’

Wat bedoelde Shackleton met ‘optimisme’? Blind vertrouwen dat alles op zijn pootjes terecht zou komen zeker niet. Shackleton stond erom bekend dat hij in elke situatie zijn mogelijkheden zorgvuldig afwoog: zijn teamleden noemden hem ‘Old Cautious’, ‘Baas Behoedzaam’. Op een eerdere reis, de Nimrod-expeditie van 1908-1909, had hij op minder dan honderd mijl van de Zuidpool rechtsomkeert gemaakt na te hebben geconcludeerd dat ze de terugreis niet zouden kunnen volbrengen. ‘Ik bedacht, meisje van me, dat een levende ezel je vast liever zou zijn dan een dode leeuw,’ schreef hij aan zijn vrouw.

In elk stadium van de moeizame Imperial Trans-Antarctic Expedition prentte Shackleton zijn mannen in dat ze, zolang ze in leven waren, keuzes konden maken en mogelijkheden konden verkennen. Zo inspireerde hij zijn door de elementen geteisterde, ondervoede en in een totaal isolement verkerende bemanning om de moed erin te houden. Die instelling was volgens hem ook nodig om ruzies met een mogelijk fatale afloop te voorkomen, en dat gold met name voor de groep die onder leiding van zijn onderbevelhebber Frank Wild op Elephanteiland achterbleef. ‘Zijn montere optimisme liet hem nooit in de steek, zelfs niet toen de voedselvoorraad slonk en de vooruitzichten somber waren,’ schreef Shackleton. ‘Voor mij staat het buiten kijf dat de groep die op Elephanteiland vastzat zijn leven aan hem te danken heeft. In zijn bijzijn kreeg de demon van neerslachtigheid geen voet aan de grond.’

Zo zwaar als Shackleton en zijn team zullen wij waarschijnlijk

nooit op de proef worden gesteld. Maar vroeg of laat krijgt ieder van ons te maken met het leven en met de dood, of andere tegenslagen waardoor we de wereld in een ander licht gaan zien en ons afvragen wat ons allemaal nog aan ellende wacht. Op zulke momenten is optimisme vaak het moeilijkst vol te houden, maar is het ook het waardevolst. De waarde van optimisme komt ook naar voren bij alledaagsere uitdagingen: een date, een sollicitatiegesprek, een sportwedstrijd. Als je ergens over inzet, zit het er dik in dat iemand zegt: 'Niet zo somber, probeer het zonnig in te zien.' En als je dat doet, zit het er dik in dat je ervan opknaapt. Dan kan het zomaar zijn dat je spontaan een oplossing te binnen schiet, gesteld natuurlijk dat er een oplossing mogelijk is.

In plaats van passief je lot af te wachten kan optimisme je helpen om actief de obstakels te lijf te gaan – en ze te boven te komen.

VANBINNEN EN VANBUITEN

'Ooit kende ik alleen duisternis en stilte. Nu ken ik hoop en vreugde,' schreef Helen Keller in 1903 in haar essay 'Optimism', tweeëntwintig jaar nadat ze, anderhalf jaar oud, door een kinderziekte blind en doof was geworden. 'Mijn leven miste een verleden en een toekomst; de dood, zou een pessimist zeggen, "was een diep gewenst einde". Maar een woordje viel van ander-mans vingers in mijn hand, die zich vastklampte aan de leegte, en mijn hart sprong op van verrukking dat ik leefde.'

Die vingers waren die van Anne Sullivan, Kellers lerares; en zoals generaties sindsdien hebben geleerd was het 'woordje' dat die vingers spelden 'water', dat tegelijkertijd over Kellers andere hand stroomde. Vóór Keller had Sullivan samengewerkt met Samuel Gridley Howe, de arts die twee decennia eerder het vin-

geralfabet had uitgeprobeerd bij de eveneens doofblinde Laura Bridgman. Kellers moeder had Charles Dickens' ontroerende relaas van hun succes gelezen en hulp gezocht voor haar eigen gefrustreerde dochter, die op dat moment zeven jaar was.

In haar essay stelt Keller dat Howe 'zijn weg naar Laura Bridgmans ziel vond omdat hij vast geloofde dat hij daarin kon doordringen. Engelse juristen hadden verklaard dat doofblinden voor de wet achterlijk zijn. Maar kijk wat de optimist doet. Hij draait een hard juridisch axioma om; hij kijkt achter de doffe, gevoelloze klei, ziet een geketende, geknevelde mensenziel en gaat kalm en resoluut aan het werk om die te verlossen.' Keller werd verlost en ontplooidde zich tot schrijfster, spreker en activist – een zo uitzonderlijke prestatie dat veel mensen bij wijze van dubieus compliment dachten dat haar aandoening geveinsd was.²

De kracht van optimisme werd een terugkerend thema in Kellers werk. Haar lofzang beperkte zich niet tot wat ze 'optimisme vanbinnen' noemde, de innerlijke, persoonlijke overtuiging dat er betere tijden in het verschiet liggen. Deze 'zekerheid in mijn eigen hart', schreef Keller in het tweede deel van haar essay, had een tegenhanger, 'optimisme vanbuiten', het geloof dat de toestand in de wereld gestaag beter wordt, in materieel, maatschappelijk en spiritueel opzicht. 'De opmars van de vooruitgang,' stelde ze, 'is duidelijk zichtbaar in literatuur, filosofie, geloof en geschiedenis.'

Het derde deel van haar essay, 'Optimisme in de praktijk', begint met de opmerking 'dat de proeve van elk geloof gelegen is in zijn praktische uitwerking op het bestaan'. Pessimisme, zowel bij een natie als bij een individu, 'doodt het instinct dat ons ertoe drijft ons teweer te stellen tegen armoede, onwetendheid en criminaliteit, en dempt elke bron van vreugde in het bestaan'. Optimisme daarentegen is 'het geloof dat tot prestaties leidt'. Zonder optimisme is er geen vooruitgang mogelijk.

Kellers beschrijving van de kracht, de uitwerking en de praktijk

van optimisme spreekt vandaag de dag nog altijd mensen aan. Haar God belooft geen betere wereld en dan gebeurt het, nee, de positieve gedachten waartoe hij ons inspireert moeten ons aanzetten tot praktische daden. Kellers Amerika mocht voor haar dan de beste natie zijn die de wereld ooit heeft voortgebracht, ze maant ons te waken voor 'het gevaarlijke optimisme van onwetendheid en onverschilligheid'. Een optimist mag de wereld beschouwen als in principe goed en rechtvaardig, maar moet zich desalniettemin beijveren het leed in de wereld te erkennen en weg te nemen.

Kellers vermaningen passen in een bepaald tijdsgewricht. Onze kijk op de wereld is de afgelopen eeuw veranderd: waar Keller steunde op geloof, vaderlandsliefde en lotsbestemming, steunen wij op psychologie, filosofie en een vooruitziende blik. In dit boek klinkt haar bezorgdheid echter door, vandaar dat ik honderdtwintig jaar later gekozen heb voor dezelfde structuur als zij hanteerde in haar essay. In het eerste deel, 'Optimisme vanbinnen', verkennen we wat we weten over ons innerlijke, intuïtieve optimisme en wat dat voor ons doet. Het tweede deel, 'Optimisme vanbuiten', wijdt zich aan de vraag of er een rationele, intellectuele basis is om het beste van de wereld te verwachten. En in het derde deel, 'Het optimisme in de wereld', kijken we naar ons vermogen om te anticiperen op wat er in het verschiet ligt – en dat ten goede te veranderen.

PESSIMISMEVALLEN EN OPTIMISMEKLOVEN

Ik heb nu wel de mond vol van de kracht van optimisme, maar er zit een addertje onder het gras. Optimisme wordt geassocieerd met nimmer verwachte triomfen, verzette bergen en overwonnen tegenslagen – maar ook met verbroken beloften, onverantwoorde

gokken en niet-gevulde dromen. Wat wij ons bij optimisme voorstellen bestaat uit positieve verwachtingen over de toekomst – al is dat, zoals we zullen zien, niet altijd zo geweest – en we kunnen natuurlijk nooit bij voorbaat bewijzen dat die verwachtingen gefundeerd zijn. Als iets goed uitpakt, loven we het optimisme van onze politieke, maatschappelijke en industriële leiders en noemen we het inspirerend leiderschap; pakt het slecht uit, dan kraken we het af als wensdenken.

Hele volksstammen proberen dit op te lossen door uit te leggen hoe je optimisme bij kunt sturen of beteugelen zodat het niet uit de hand loopt. Blogs, opiniestukken, interviews en verklarende teksten bieden een scala aan variaties op dit thema: voorwaardelijk optimisme, niet-absoluut optimisme, optimistisch nihilisme, tragisch optimisme, harteloos optimisme, rationeel optimisme, klef optimisme, epistemologisch optimisme, apocalyptisch optimisme en ga zo maar door.

Een aantal van dit soort formuleringen zal vast bruikbaar zijn, maar over het algemeen leiden ze tot koudwatervrees en schroom. Veel beter is het om te accepteren dat optimisme onrealistisch is, maar dat het toch werkt. Wat betekent ‘onrealistisch’ immers helemaal? Je kunt het omdraaien en je afvragen hoeveel verondersteld ‘realistische’ verwachtingen ook echt realistisch zijn, gezien de vele onzekerheden in het leven. Met hetzelfde taalkundige foefje zouden we dan kunnen spreken van vals realisme, of egocentrisch realisme, fatalistisch realisme, gemakzuchtig realisme, of recht voor zijn raap: bullshitrealisme.

Vaak schiet ons inzicht tekort om ‘realistisch’ te kunnen zijn over de uitdagingen waarvoor we gesteld worden, zoals klimaatverandering, maatschappelijke ongelijkheid of kunstmatige intelligentie. Vaker is er een scala aan mogelijke uitkomsten – zoveel graden opwarming, maatschappelijke onrust uit linkse of rechtse hoek, gebruik en misbruik van technologie – waarover we een

wisselende mate van controle hebben. Dat wil niet zeggen dat we helemaal niets weten: we hebben een arsenaal aan verfijnde middelen ontwikkeld om onze huidige situatie en toekomstige scenario's in te schatten. We kunnen en moeten blijven werken aan ons vermogen om wat ons te wachten staat in kaart te brengen en te voorspellen. Maar we moeten ook accepteren dat we niet alles weten en kunnen weten: de toekomst is ongrijpbaar.

Dat is ook altijd zo geweest, en we hebben cognitief genoeg in onze mars om daarmee om te gaan. Onze hersenen zijn het product van miljoenen jaren evolutie. Dat betekent niet dat alle manieren waarop onze hersenen werken perfect geëigend zijn voor de uitdagingen van de moderne tijd, maar het zou onverstandig zijn om naast ons intellect ook onze intuïtie en verbeelding als ontoereikend te bestempelen. Als je wilt dat het morgen beter wordt dan vandaag, moet je daar allereerst in geloven. Vervolgens ga je je voorstellen hoe dat te bereiken zou zijn. En dan ga je ervoor zorgen dat dat gebeurt.

Eén pleidooi voor optimisme is dus dat we erkennen dat we niet alles weten, dat sommige van die onbekende factoren positief zijn en dat we naar die positieve factoren toe kunnen werken. Ons optimisme stimuleert ons daartoe. Maar stel dat we geen enkele verwachting hebben dat we ons lot kunnen verbeteren. Dan missen we de motivatie om dat met denkwerk en inspanning voor elkaar te krijgen, en blijven zulke oplossingen onontdekt. Falen wordt dan een selffulfilling prophecy.

Er is een parabel die dit mechanisme helder illustreert. In de negentiende eeuw merkten reizigers dat Russische boeren een inventieve manier hadden om melk zonder koeling vers te houden: ze deden er een kikker in.³ Waargebeurd of niet, een Russisch volksverhaal beschrijft het lot van twee kikkers die in twee naast elkaar geplaatste karntonnen worden gestopt. De ene kikker stelt vast dat hij niet uit de ton kan klimmen of springen,

geeft alle hoop op en verdrinkt. Zijn doortastender lotgenoot in de andere ton blijft schoppen en spartelen – tot de melk in boter verandert en hij zich met een sprong weet te bevrijden.

De eerste kikker is in de pessimismeval gelopen: hij ziet geen uitweg, dus geeft hij het maar op, en zijn ondergang wordt een selffulfilling prophecy. De tweede kikker blijft knokken, ook al ziet ook hij geen uitweg, en stuit al doende op een oplossing die hij niet had zien aankomen. Die tweede kikker is een optimist.

De pessimismeval ligt overal in ons leven op de loer. Die baan lijkt je te hooggegrepen, dus solliciteer je maar niet; die droomdate ziet jou vast niet staan, dus vraag je hem of haar niet uit; dat spel win je toch nooit, dus doe je niet mee. Als je het zo bekijkt is het niet vreemd dat optimisten in vrijwel elk aspect van hun leven meer succes blijken te hebben dan pessimisten. Op school en op het werk doen ze het vaak beter; hun relaties met hun vrienden en hun familie zijn doorgaans hechter; en ze vertonen meer veerkracht bij financiële, geestelijke of lichamelijke stress. Het is zoals het cliché zegt: succes is voor 80 procent een kwestie van komen opdagen. Wie aan de zijlijn blijft staan, heeft nul procent kans.

Vaak zijn we wel bedacht op de pessimismevalen in ons eigen leven, maar weten we die in het algemene bestaan minder goed te ontlopen. Zoals is opgemerkt door de filosoof Jennifer Morton, die dit begrip bij een breder publiek bekend heeft gemaakt, blijkt uit tal van enquêtes dat Amerikanen veel tevredener zijn over hun persoonlijke vooruitzichten dan over die van hun land, en dat ze somberder worden over de toekomst – met name jongeren, die in die toekomst moeten leven. Een onderzoek onder twaalfduizend Europeanen in december 2019 gaf hetzelfde beeld te zien: 58 procent van de respondenten dacht positief over de eigen toekomst, maar slechts 42 procent was positief over de toekomst van hun land.⁴ Interessant genoeg is dit patroon in armere lan-

den minder duidelijk, maar in welvarende landen gaapt er dus een kloof tussen onze persoonlijke en onze maatschappelijke verwachtingen: een 'optimismekloof', zoals de schrijver David Whitman het noemde.

Zeker, er staan ons serieuze uitdagingen en pittige tijden te wachten. Maar wat betreft, ik noem maar iets, klimaatverandering zijn we beter af dan de kikkers in ons eerder aangehaalde voorbeeld, want we weten wat de oplossing is: geen CO₂ meer uitstoten. En we weten ook hoe we dat moeten bereiken: voor elk aspect van dat probleem zijn er al oplossingen aangedragen. Maar als we niet verwachten dat we verandering teweeg kunnen brengen, zullen we ook niet zodanig handelen dat er verandering tot stand komt. Dan kunnen we alleen timide aanvaarden wat de toekomst voor ons in petto heeft, en we hoeven niet te verwachten dat die positief uitpakt. Integendeel, ze pakt waarschijnlijk tamelijk grimmig uit. Dan is de optimismekloof gemuteerd tot een pessimismeval. Net als de eerste kikker in de karnton hebben we de hoop om te ontkomen opgegeven.

Optimismekloven en pessimismevallen ondermijnen ons vermogen om de echte, urgente problemen van onze tijd op te lossen. Ze zuigen alle motivatie om naar oplossingen te zoeken en elke wil om die in praktijk te brengen uit ons weg. Jongeren willen gerustgesteld worden dat ze de toekomst nog naar hun hand kunnen zetten; de oudere generatie moet zich met kracht verzetten tegen de passiviteit die ons tot somberheid doet vervallen. Zulke oplossingen bereiken we niet zonder vindingrijkheid en inspanning – en bereidheid om ernaar te zoeken –, ook al weten we op voorhand niet wat die oplossingen zijn of waar we ze kunnen vinden.

Op 24 mei 1963 werd de schrijver en burgerrechtenactivist James Baldwin op tv geïnterviewd door de eveneens activistische psycholoog Kenneth Clark. Het interview was bedoeld als een

brede dialoog over de burgerrechtenbeweging, na een aantal tumultueuze maanden waarin protestoptochten in Birmingham, Alabama – berucht als de meest gesegregeerde stad van Amerika –, waren neergeslagen met massa-arrestaties en inzet van waterkanonnen en politiehonden. Een van de arrestanten was Martin Luther King, die met zijn befaamde ‘Letter from Birmingham Jail’ een vlammend pleidooi hield voor burgerlijke ongehoorzaamheid als protest tegen onrechtvaardige wetgeving.

Eerder die dag waren Baldwin, Clark en nog een paar activisten uitgenodigd voor een onderhoud met Robert Kennedy, de toenmalige minister van Justitie. Het gesprek mondde uit in verwijten over en weer, aan beide zijden liep de frustratie hoog op en iedereen had er een hard hoofd in of de impasse op te lossen was. Dat dit Baldwin en Clark tijdens het interview dwarszat is van hun gezicht af te lezen: beiden ogen mat, bezorgd. Sigarettenrook kringelt om hen heen. Baldwin beantwoordt Clarks eerste vraag, over zijn schoolervaringen, maar begint dan abrupt over de brute behandeling van de demonstranten in Birmingham: hij noemt een incident waarbij vijf agenten een vrouw tegen de grond drukten en een van hen met zijn knie op haar nek zat. Uiteindelijk vraagt Clark: ‘Jim, als je heel diep in je binnenste kijkt, hoe zie jij dan de toekomst van ons land voor je? (...) Wat zie je dan? Ben je in grote lijnen optimistisch? Of pessimistisch?’

‘Ik ben zowel blij als bedroefd dat je die vraag stelt. En ik zal mijn best doen om hem te beantwoorden,’ zegt Baldwin. ‘Ik kan geen pessimist zijn,’ zegt hij, even zijn schouders ophalend. ‘Ik leef immers. Een pessimist zijn betekent dat je je erbij neerlegt dat het leven een academische kwestie is. Daarom móét ik wel een optimist zijn. Ik móét geloven dat we kunnen overleven wat we moeten overleven.’

Daar in die tv-studio kunnen Baldwin en Clark het nog niet hebben geweten, maar 1963 zou een cruciaal jaar worden voor de

Amerikaanse burgerrechtenbeweging. Na hun ontmoeting gaf Robert Kennedy de FBI opdracht Baldwin en andere activisten nog scherper in de gaten te houden, maar kreeg hij ook begrip voor hun strijd. Dat jaar verscheen Baldwins boek *The Fire Next Time*, met zijn aansprekende boodschap dat activisten ‘misschien, met hoe weinig we ook zijn, in staat zullen zijn een eind te maken aan de nachtmerrie van racisme, en ons land te verwezenlijken, en de geschiedenis van de wereld te veranderen.’ In augustus hield Martin Luther King zijn ‘I have a dream’-toespraak, een van de meest optimistische redevoeringen aller tijden. De strijd voor burgerrechten was nog niet gestreden – Kings rede werd prompt gevolgd door bruut geweld van blanke racisten –, maar eindelijk gloorde er een weg naar vooruitgang die eerder nog onzichtbaar was.

Baldwin had gelijk: het menselijk bestaan is geen academische kwestie. Wat we van ons leven mogen verwachten, in wat voor wereld we leven, hoe we de toekomst vorm kunnen geven – ook al wordt over al deze vragen al duizenden jaren gedebatteerd, het antwoord zit hem niet in logica, maar in overtuiging, vastberadenheid en geloof. We staan op de drempel van ingrijpende veranderingen, van een crisis wellicht. Zoals een andere politieke activist, de Italiaan Antonio Gramsci, in een van Mussolini’s gevangenisbrieven schreef: ‘De oude wereld ligt op sterven, de nieuwe trappelt om geboren te worden; op dit moment hebben de monsters vrij spel.’

Net als toen ligt ook nu een oude wereld op sterven. Aan ons de taak om de nieuwe wereld het licht te laten zien en ervoor te zorgen dat er geen monsters rond het kraambed staan. Geen volmaakte wereld, maar een betere wereld, een wereld die niet alleen voortkomt uit academische deugden als rede, intellect en planning, maar ook uit irrationele deugden als hoop, verbeelding en mogelijkheden: uit optimisme.